

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SHE'RIY ASARLARNI O'QITISHNING
METODIK ASOSLARI
МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ПОЭТИЧЕСКИМ
ПРОИЗВЕДЕНИЯМ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ
METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR TEACHING POETIC
WORKS IN PRIMARY EDUCATION**

Mullayeva Madina Kudratovna

Urganch innovatsion universiteti
"Pedagogika va boshlang'ich ta'lim
metodikasi" kafedrası o'qituvchisi

Муллаева Мадина Кудратовна

Преподаватель кафедры «педагогика и методика начального образования»

Ургенчского инновационного университет

Mullayeva Madina Kudratovna

Lecturer of the department of pedagogy and primary education methodology,

Urgench innovation university

Phon: + 998 93 757 44 19

E-mail: mullayevamadina52@gmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0009-0002-9248-0736>

Annotatsiya:

Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitishning metodik asoslari yoritilgan. She'riy asarlarning o'quvchilarning badiiy idroki, nutqiy madaniyati, obrazli tafakkuri hamda emotsional-estetik rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, she'riy asarlar ustida ishlashning didaktik vazifalari, ifodali o'qish, ongli yodlash, badiiy obrazlarni idrok etish va ijodiy faoliyatni tashkil etishning metodik jihatlari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan asoslangan. Tadqiqot natijalari she'riy asarlarni o'qitishning metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilishi o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, estetik didi, nutqiy faolligi va ma'naviy-axloqiy qarashlarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit soʻzlar: boshlangʻich taʼlim, sheʼriy asar, emotsional-estetik rivojlanish, maʼnaviy-axloqiy tarbiya, badiiy idrok, estetik did, obrazli tafakkur, hissiy taʼsir, maʼnaviy qadriyatlar, pedagogik asoslar.

Аннотация

В данной статье раскрываются методические основы обучения поэтическим произведениям в начальном образовании. Проанализировано влияние поэтических произведений на художественное восприятие, культуру речи, образное мышление и эмоционально-эстетическое развитие учащихся. С научно-педагогической точки зрения обоснованы дидактические задачи, выразительное чтение, осознанное заучивание, восприятие художественных образов и организация творческой деятельности. Результаты исследования показывают, что методически правильная организация процесса обучения поэтическим произведениям способствует развитию самостоятельного мышления, эстетического вкуса, речевой активности и духовно-нравственных качеств учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, поэтическое произведение, эмоционально-эстетическое развитие, духовно-нравственное воспитание, художественное восприятие, эстетический вкус, образное мышление, эмоциональное воздействие, духовные ценности, педагогические основы.

Abstract

This article discusses the methodological foundations of teaching poetic works in primary education. The influence of poetic texts on students' artistic perception, speech culture, imaginative thinking, and emotional-aesthetic development is analyzed. The didactic tasks, expressive reading, conscious memorization, perception of artistic images, and organization of creative activities are substantiated from scientific and pedagogical perspectives. The findings indicate that the methodologically organized teaching of poetic works contributes to the development of independent thinking, aesthetic taste, speech activity, and students' spiritual and moral qualities.

Keywords: primary education, poetic works, emotional-aesthetic development, spiritual and moral education, artistic perception, aesthetic taste, imaginative thinking, emotional impact, spiritual values, pedagogical foundations.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual, nutqiy, emotsional-estetik va ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda badiiy adabiyot, xususan, she'riy asarlar muhim pedagogik vosita sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. She'riy matnning ohangdorligi, ritmik tuzilishi, obrazlilik va kuchli hissiy ta'siri kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlariga mos kelib, ularda badiiy so'zga qiziqish, estetik did, obrazli tafakkur va nutqiy faollikni rivojlantirish imkonini beradi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari voqelikni ko'proq hissiy kechinmalar, aniq obrazlar va hayotiy taassurotlar orqali qabul qiladilar. Ular she'riy asarni avvalo uning ohangi, kayfiyati, musiqiyligi va ta'sirchan so'zlari orqali his qiladilar, so'ngra mazmunini anglashga intiladilar. Shu jihatdan she'riy asarlarni o'qitish jarayoni faqat matnni o'qish yoki yodlash bilan chegaralanmay, balki o'quvchilarda badiiy idrok, emotsional sezgirlik, estetik munosabat va ijodiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiluvchi murakkab metodik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayonda o'qituvchining metodik mahorati, ifodali o'qish namunasi va o'quvchilarni faol badiiy muloqotga jalb etishi muhim ahamiyat kasb etadi.

She'riy asarlar ustida ishlash boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligi, nutq o'stirish, badiiy-estetik tarbiya va ma'naviy-axloqiy tarbiyani o'zaro uyg'unlashtiruvchi integrativ pedagogik jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Chunki she'riy matn o'quvchidan nafaqat so'z va misralarni o'qishni, balki muallif kayfiyatini his qilishni, obrazlarni tasavvur etishni, badiiy ifoda vositalarini anglashni hamda shaxsiy munosabat bildirishni talab etadi. Shu sababli she'riy asarlarni o'qitish metodikasi o'quvchilarning ifodali o'qish malakasi, obrazli tafakkuri, nutq madaniyati va mustaqil fikrlashini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Pedagogik va metodik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, she'riy asarlarni o'qitishda ifodali o'qish, ongli yodlash, badiiy obrazlarni idrok ettirish, ijodiy topshiriqlardan foydalanish hamda o'quvchilarning shaxsiy taassurotlariga tayanish ta'lim samaradorligini oshiradi. Biroq amaliyotda ayrim hollarda she'rlarni o'qitish jarayoni asosan mexanik yodlash bilan cheklanib, ularning estetik va tarbiyaviy

imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmayotgani kuzatiladi. Bu esa boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan yanada chuqur tadqiq etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shundan kelib chiqib, mazkur maqolaning maqsadi boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitishning metodik asoslarini yoritish, she'riy asarlar ustida ishlashning didaktik vazifalari va metodik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda ularning o'quvchilarning nutqiy, emotsional-estetik va ma'naviy rivojlanishidagi o'rnini ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan asoslashdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD

Boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitish metodikasi pedagogika, psixologiya va adabiy ta'lim metodikasining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar she'riy asarlarning o'quvchilarning badiiy idroki, nutqiy madaniyati, emotsional-estetik rivojlanishi hamda ma'naviy-axloqiy kamolotiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Shu sababli she'riy asarlarni o'qitishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan yoritish va ularni takomillashtirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarda kichik maktab yoshidagi bolalarning badiiy matnni qabul qilish xususiyatlari alohida o'rganilgan. L.S. Vigotskiy bola tasavvuri va ijodiy faoliyatining rivojlanishi uning hissiy qabul qilish jarayoni bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlab, tasavvurni psixik faoliyatning murakkab shakllaridan biri sifatida tavsiflaydi. Olimning fikricha, badiiy asarni qabul qilish jarayonida tasavvur, hissiyot, xotira va tafakkur bir-biri bilan o'zaro bog'liq holda namoyon bo'ladi. Mazkur qarashlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining she'riy asarni anglashida obrazli idrok va hissiy qabulning ustuvorligini ilmiy jihatdan asoslash imkonini beradi.

Adabiyot o'qitish metodikasiga oid tadqiqotlarda Q.Yo'ldoshev va M.Yo'ldoshevalar she'riyatni emotsional kayfiyat ifodasi sifatida baholab, ushbu kayfiyatni o'quvchilarga yetkazish o'qituvchining metodik mahoratiga bog'liqligini ta'kidlaydilar. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, she'riy asarlarni o'qitishda asosiy e'tibor matnni mexanik yodlashga emas, balki uning g'oyaviy mazmunini, obrazlarini va hissiy ta'sirini o'quvchi qalbiga yetkazishga qaratilishi lozim. X.G'ulomova va

H.Bakiyevlar ham she'rni o'rganish jarayonida ifodali o'qish, mazmunni anglash va badiiy obrazlarni his qilishning muhimligini alohida qayd etadilar.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, she'riy asarlarni o'qitish o'quvchilarda ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirish, nutq boyligini rivojlantirish, obrazli tafakkurni faollashtirish hamda estetik didni tarbiyalashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, she'riy matn ustida ishlash o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va shaxsiy munosabat bildirish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari ularning she'riy asarni qabul qilish jarayonida emotsional ta'sirchanlik, konkret tasavvurlarga tayanish va taqlidiy faoliyatning ustunligini ko'rsatadi. Shu sababli she'riy asarlarni o'qitishda rollarga bo'lib o'qish, sahnalashtirish, tasviriy faoliyat, suhbat va ijodiy topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning badiiy idroki va estetik qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

1-jadval.

Boshlang'ich sinflarda she'riy asarlar ustida ishlashning didaktik vazifalari va pedagogik natijalari

№	Didaktik vazifalar	Mazmuni	Kutiladigan pedagogik natija
1	Ifodali o'qishga o'rgatish	O'quvchilarni she'r mazmuni va kayfiyatiga mos ravishda urg'u, pauza, intonatsiya, ovoz balandligi va nutq tempidan to'g'ri foydalanishga o'rgatish.	O'quvchilarda ravon, ta'sirchan, ohangdor va ma'noli o'qish ko'nikmasi shakllanadi.
2	She'r mazmunini anglatish	She'rda nima haqida so'z borayotgani, asosiy fikr, muallif munosabati, matn kayfiyati va g'oyasini sodda savol-javoblar orqali tushuntirish.	O'quvchilarda ongli o'qish, asosiy fikrni ajratish va matn mazmunini tushunish malakasi rivojlanadi.

3	Badiiy obrazlarni idrok ettirish	She'rdagi tabiat, inson, Vatan, ona, do'stlik, mehnat kabi obrazlarni bola tasavvuri va hayotiy tajribasi bilan bog'lab tushuntirish.	O'quvchilarda obrazli fikrlash, tasavvur, badiiy idrok va estetik sezgirlik rivojlanadi.
4	Badiiy tasvir vositalarini sodda tarzda tushuntirish	Qofiya, ritm, takror, tashbeh, jonlantirish, ohang kabi vositalarni nazariy murakkabliksiz, she'r misralari asosida izohlash.	O'quvchilar so'zning ta'sir kuchini, badiiy ifodaning mazmun yaratishdagi ahamiyatini anglay boshlaydi.
5	Ongli yod olishni tashkil etish	She'rni yodlatishdan oldin uning mazmuni, qiyin so'zlari, kayfiyati, obrazlari va asosiy g'oyasini o'quvchilar bilan muhojama qilish.	Mexanik yodlash o'rniga mazmunni anglab, hissiy va ifodali aytish malakasi shakllanadi.
6	Nutq o'stirish	She'r mazmunini qayta bayon qilish, she'r yuzasidan savollarga javob berish, obrazlarni tavsiflash va shaxsiy taassurotni ifodalash.	O'quvchilarning lug'at boyligi, grammatik ifoda imkoniyati, og'zaki nutq ravonligi va fikrni izchil bayon qilish ko'nikmasi rivojlanadi.
7	Ijodiy munosabat bildirishga o'rgatish	O'quvchilarni she'rga mos rasm chizish, o'ziga yoqqan misrani izohlash, she'r kayfiyatiga mos so'zlar tanlash, davom ettirish yoki kichik ijodiy topshiriq bajarishga yo'naltirish.	O'quvchilarda ijodiy fikrlash, mustaqil munosabat bildirish va badiiy matnni shaxsiy tajriba bilan bog'lash qobiliyati shakllanadi.

8	Hayotiy xulosa chiqarish	She'rdagi g'oyani o'quvchining hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari va kundalik munosabatlari bilan bog'lash.	O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tushunchalar, qadriyatlarga ongli munosabat va hayotiy xulosa chiqarish malakasi rivojlanadi.
9	Faol o'quv ishtirokini ta'minlash	Suhbat, savol-javob, rollarga bo'lib o'qish, sahnalashtirish, juftlikda ishlash, guruhviy tahlil va ko'rgazmali vositalardan foydalanish.	O'quvchilar she'riy asarni passiv tinglovchi sifatida emas, balki faol tahlilchi, ifodalovchi va talqin qiluvchi sub'ekt sifatida o'zlashtiradi.

Boshlang'ich sinflarda she'riy asarlar ustida ishlashning didaktik vazifalari va pedagogik natijalari tizimli tahlil qilinganda, ularning o'zaro bog'liqligi va yaxlit metodik jarayonni tashkil etishi namoyon bo'ladi. Xususan, ifodali o'qishga o'rgatish, she'r mazmunini anglatish, badiiy obrazlarni idrok ettirish, ongli yod olishni tashkil etish, nutq o'stirish, ijodiy munosabat bildirish va hayotiy xulosa chiqarishga yo'naltirish kabi vazifalar o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois mazkur didaktik vazifalar va ulardan kutiladigan pedagogik natijalar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan.

Jadval ma'lumotlari she'riy asarlar bilan ishlashda har bir didaktik vazifaning alohida emas, balki bir-biri bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirilishini ko'rsatadi. Masalan, ifodali o'qish mazmunni anglashga xizmat qilsa, mazmunni anglash badiiy obrazlarni idrok etishga, obrazli idrok esa o'quvchining nutqiy faolligi va ijodiy munosabatini rivojlantirishga zamin yaratadi. Natijada she'riy asar ustida ishlash o'quvchilarning nutqiy, intellektual, emotsional-estetik va ma'naviy rivojlanishini ta'minlovchi yaxlit pedagogik tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqotda nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Nazariy metodlar sifatida pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, umumlashtirish, tizimlashtirish hamda ilmiy manbalarni interpretatsiya qilish usullaridan foydalanildi. Empirik metodlar sifatida kuzatish, tavsiflash va taqqoslash

metodlari qo'llanildi. Shuningdek, tizimli yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi hamda kompetensiyaviy yondashuv tadqiqotning metodologik asosini tashkil etdi.

Demak, adabiyotlar tahlili va qo'llanilgan metodlar natijalari boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitishning metodik jihatdan puxta tashkil etilishi o'quvchilarning badiiy idroki, estetik didi, nutqiy madaniyati va ijodiy tafakkurini rivojlantirishning muhim omili ekanligini ko'rsatadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan holda o'qitish o'quvchilarning badiiy idroki, obrazli tafakkuri, nutqiy faolligi va emotsional-estetik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. She'riy matnning ohangdorligi, obrazliligi va hissiy ta'sirchanligi kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlariga mos kelib, ularda badiiy so'zga qiziqish va estetik didni shakllantiradi.

Muhokamalar natijasida aniqlandiki, she'riy asarlar ustida ishlash jarayonida ifodali o'qish, mazmunni anglash, badiiy obrazlarni idrok etish, ongli yod olish va ijodiy topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning nutq madaniyati hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, rollarga bo'lib o'qish, sahnalashtirish va suhbat metodlari o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirib, she'rning g'oyaviy mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Olingan natijalar she'riy asarlarni o'qitish jarayonida o'qituvchining metodik mahorati muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Chunki o'qituvchining ifodali o'qish namunasi, savol-topshiriqlar tizimi va ijodiy faoliyatni tashkil etishi o'quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashi hamda ma'naviy-axloqiy qarashlarini shakllantirishning muhim omili hisoblanadi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitishning metodik asoslarini takomillashtirish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda she'riy asarlarni o'qitishning metodik asoslarini takomillashtirish, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Shu bois she'riy asarlar ustida ishlashni ilmiy-metodik jihatdan puxta tashkil etish o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2022. – 352 b.
2. Quronov D., Rahmonov B. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 368 b.
3. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 400 b.
4. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 336 b.
5. Matchonov S. Boshlang'ich ta'limda o'qish darslarini tashkil etish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2020. – 216 b.

